

Vastarinnan mahdollisuus

Risto Ikonen

Reuter, Martina ja Holm, Ruurik (toim.), 2008. Koulu ja valta. Helsinki: Like. 121 s.

Tartuin hanakasti Reuterin ja Holmin toimittamaan kokoomateokseen, sillä koulua tarkastellaan harvemmin nimenomaan vallan näkökulmasta. Odotukseni täyttyivät mutta vain osittain: koulun nykytila tuli valotettua varsin monipuolisesti, sen sijaan valta-analyysi jäi kovin ohkaiseksi.

Esipuheen mukaan kyseessä on pamfletti, jossa tarkastellaan "oppimista niin viisauden ja sivistyksen näkökulmasta kuin keinona vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden edistämiseen" (s.6). Itse asiassa kyse on pienten tutkielmien ja puheenvuorojen kokoelmasta. Niissä etsitään koulutusjärjestelmämme kipupisteiden ohella uusia avauksia, joiden avulla tilannetta voitaisiin kohentaa.

Teoksen avaa Sari Vesikansan artikkeli. Siinä kirjoittaja toteaa peruskoulu-uudistuksen alkuperäisenä ideana olleen kasvatuksellisen optimismin ja koulutuksen tasa-arvon. Nämä ovat jääneet kuitenkin toissijaiseen asemaan, sillä yhteiskunnassa vallitseva uusliberalistinen eetos painottaa huippuosaajien tuottamista. Näin ajateltuna resurssien tuhlaaminen heikkoihin oppilaisiin olisi silkkää tasapäistämistä. Vesikansan mielestä peruskoulun alkuperäisen idean pelastaminen edellyttää opettajien ja vanhempien yhteistyötä, siis uudenlaisia kansalaisaktivismia. Liike-elämästä lainattu tapa kuvata koulu palvelutuottajana hankaloittaa kuitenkin koulun ja kodin välistä yhteistyötä. Asiakkaan rooliin sijoitetut vanhemmat eivät voi muuten vaikuttaa koulutustuotteen sisältöihin kuin reklamoimalla. He eivät ole kansalaisia, jotka yhdessä opettajien kanssa kehittäisivät koulun käytänteitä.

Uusliberalismin kritiikki on lähtökohtana myös Juha Suorannan artikkelissa, jossa hän kritisoi yksinkertaistavaa tapaa esittää koulutus taloudellisen kasvun avaintekijänä. Samalla tuottavuus ja kilpailukyky kiinnitetään yhtiöiden johdon tai omistajatahojen sijasta yksilöihin. Taloudellisen pääoman sijasta tärkeimmäksi näyttäisi siten nousevan henkinen pääoma. Muut tekijät, kuten yrityksen investoinnit, henkilöstöpolitiikka ja markkinoiden suhdannevaihtelu sivuutetaan. Suoranta haluaa irrottaa koulun tästä jo sinällään virheellisestä ajatuskehikosta. Tuottavuuden ja kilpailukyvyyn sijasta koulun keskeisiksi tehtäviksi pitää palauttaa kriittinen kansalaiskasvatus ja yhteiskunnallinen tiedostaminen.

Edellisten tapaan Mikko Jalonen haluaa vapauttaa koulun talouselämän kahleista. Jalonen rinnastaa entisajan tehdastyöläiset nykypäivän henkisen työn tekijöihin, jotka koulutusjärjestelmä on valmentanut tekemään tietotyötä muiden toiveiden mukaisesti. Tämän jälkeen voikin luontevasti siirtyä tekemään pätkätöitä tietokapitalistin ylläpitämissä hikipa-

joissa, joissa tietämisen, kielellisten kykyjen ja sosiaalisten taitojen ammattilaiset tuottavat pilkkahintaan rahallisia arvoja tuotantovälineiden omistajille. Jalonen tähdentää, että aina vain tehokkaampaan tiedonsiirtoon pyrkivä koululaitos vain vahvistaa tätä riistosuhdetta. Kierteen katkaiseminen edellyttää koulun muuttumista radikaaliksi vastarinnan pesäkkeeksi, jossa alituisten tehostamistoimien sijasta toteutuu *skholeion* -termin alkuperäinen merkitys, arkipäivän velvoitteista vapaa opiskelu.

Vapaan itsensä kehittämisen idea on keskeisessä asemassa myös Mikael Hakomäen ja nimimerkki Kalle Sepän kirjoituksessa, jossa he esittävät ajatuksen itsehallinnollisesta koulusta. Tällainen opettajien ja oppilaiden muodostama yhteisö päättäisi itse, mihin suuntaan se haluaa kehittyä. Itse asiassa kirjoittajat siis hahmottelevat uudestaan vapaan sivistystyön perusidean.

Virpi Lehtinen on Jalosen tapaan huolissaan eri eturyhmien yrityksistä käyttää koulua välineenä omien tarkoituksensa edistämiseksi. Parhaimmillaan koulu voi näet vahvistaa oppilaiden mielikuvitusta, joka taas auttaa hahmottamaan vielä toteutumattomia mahdollisuuksia. Kyky kyseenalaistaa on välttämätön edellytys paitsi paremman yhteiskunnan rakentamiselle myös poliittiselle vastarinnalle.

Annika Luther haluaisi karsia tehtäviä, joita koululle on sen ulkopuolelta asetettu. Joskus odotukset ovat ristiriidassa keskenään, kuten silloin, kun yhtäällä korostetaan oppilaiden yksilöllisten oppimistarpeiden huomioimista ja toisaalla suositaan yhä suurempia ja persoonattomampia kouluyksiköitä. Alituksen toimintojen tehostamisen sijasta koulun pitäisi keskittyä kehittämään oppilaiden ajattelua. Erityisesti olisi kavennettava välimatkaa koulun ja oikean elämän välillä.

Yksi välineellistämisen muoto on nähdä koulu pelkkänä kulueränä, jolloin toiminnan tehokkuus on suoraan verrannollinen kulujen pienenemiseen. Pia Mikander katsoo tämän heijastuvan myös suhtautumisessa kouluissa ilmenevään rasismiin. Kun tutkimusten mukaan joka viides suomalainen yhdeksäsluokkalainen uskoo rotujen välisiin laatueroihin, maahanmuuttajataustainen lapsi voi syystäkin kantaa huolta omasta turvallisuudestaan. Tilannetta voisi korjata opetukseen liittyvillä järjestelyillä, kuten lopettamalla oppilaiden luokittelu ryhmiin katsomusaineiden perusteella tai ottamalla vanhemmat mukaan koulutyöhön. Mikanderin mukaan jatkuvat säästöpaineeet ovat kuitenkin johtaneet siihen, ettei kouluja enää kannusteta kehittymään yhteisönä.

Millainen sitten olisi optimaalinen opettajan ja oppijan väline suhde? Olli-Pekka Moisio muistuttaa, että opettajan on osattava käyttää hänelle suotua valtaa oppilaan parhaaksi. Pedagogisesti viisas teko voimauttaa ihmistä. Ohjaajan ja opettajan on osattava luoda tila, jossa voi kokea turvattomuutta ja epävarmuutta turvallisesti ja varmasti. Oppimisessa saavutetaan paitsi tietoisuus omista rajoista myös valmius niiden ylittämiseen. Moisioin mukaan meillä kaikilla on sisäsyntyisenä halu hallita omaa itseämme ottamalla paikkamme yhteisön tasa-arvoisena ja täysivaltaisena jäsenenä. Paradoksaalista kyllä, tähän päästään vain omaksumalla ulkoisia toimintatapoja. Pedagogista viisautta tarvitaankin sen selvittämiseen, kuinka pakosta saadaan aikaiseksi vapautta.

Teokseen sisältyy myös kolme lyhyempää, vain 2–3 sivun mittaista kirjoitusta. Näistä yksi on edellä esitelty Hakomäen ja nimimerkki Sepän kirjoitus. Toisessa kolmen sivun mittaisessa jutussa haastatellaan somalin kielen opettaja Abdullahia, joka tähdentää, kuinka tärkeää kielen hallitseminen on maahanmuuttajien integroitumiselle. Sijoitusmaan kielen lisäksi tarvitaan kotikielen opetusta.

Yllättävää kyllä, Olli-Pekka Moisioin kirjoituksen ohella eniten ajatuksia herätti Anni Kosusen kirjoitus, jossa hän pohtii oppilaskuntien mahdollisuuksia asettua demokratiakasvatuksen tukipilariksi. Tarkkanäköisesti Kosunen toteaa, että äänestämättä jättäminen voi

johtua muustakin kuin välinpitämättömyydestä. Kyse saattaa olla myös siitä, ettei tiedetä, mitä ja miksi ylipäätään pitäisi äänestää. Tämän oivaltaminen edellyttää tekijäntietoa, jota oppilaskuntatoiminta voisi lisätä. Ja koska kyse on ensi sijassa demokratiakasvatuksesta, oppilaskunnan kaltaista toimintaa tarvittaisiin lukion lisäksi myös yläkoulun ja jopa alakoulunkin puolella.

Kosken kirjoitus on teoksen lyhyin, vain kahden sivun pituinen. Siitä huolimatta se pureutuu suoraan teoksen toisen avainteman ytimeen. Valtaa on vaikea tuosta vain "ottaa", siihen täytyy kasvaa kiinni. Tämä oppilaskunta-aktiivin tiivis esitys auttoi ainakin itseäni hahmottamaan, mikä on teoksen piiloon jäävä punainen lanka. Se on tietenkin vieraantumisen. Koetan lyhyesti perustella kantaani.

Koulu ja valta -teoksessa tarkastelun kohteena on julkisen rahoituksen turvin toimiva koulutusjärjestelmämme. Demokraattisesti hallitun valtion jatkuvuus edellyttää, että varttuvat sukupolvet totutetaan kansanvaltaiseen hallintotapaan. Tätä silmällä pitäen luotiin aikoinaan kansakoululaitos, ja tämän kehityskulun kruunasi taannoinen peruskoulu-uudistus. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana tämä kansavaltainen perusvire on korvautunut tehokkuuden ja taloudellisen kasvun periaatteilla. Teoksen kirjoitukset tuovatkin kauniisti esiin, miten koulu on vieraantunut alkuperäisestä tehtävästään ja kuinka yksipuolinen talousajattelu tehokkuuspuheineen on tämän vieraantumisen pääsyyllinen.

Täytyy kuitenkin muistuttaa, että kyseessä on oma tulkintani. *Koulu ja valta* -teoksessa vieraantumisen teema ei eksplikoidu tarkastelun kohteeksi. Tämä on jokseenkin yllättävää, sillä kokoomateoksen viitatuin hahmo on Karl Marx ja näin jopa siinä määrin, että nimen taakse kätkeytyvän kirjoittajan "omakuva" esittää ylioppilaan univormuun sonnustautunutta nuorta Marxia. Yksi tärkeimmistä vieraantumisen teoreetikoista on siis ainakin osalle kirjoittajista tuttu. Arvoitukseksi jää, miksi tämä itsestään selvältä näyttävä näkökulma on teoksessa sivuutettu.

Reuterin ja Holmin toimittama kirja muodostaa kohtalaisen eheän kokonaisuuden, jossa koulutusjärjestelmän ongelmakohtia tarkastellaan niin tutkintotavoitteisen koulutuksen kuin vapaan kansansivistystyönkin suunnasta. Tekstit ovat sinällään hyvin kirjoitettuja ja niissä esitetään monia mielenkiintoisia huomiota. Asioita ei kuitenkaan pohdita puhki vaan tilaa jätetään lukijan omille pohdinnoille. Teos voisikin sopia esimerkiksi opintopiirissä käsiteltäväksi.

Risto Ikonen on Joensuun yliopiston dosentti.